

EKSPEDICIJA

APIE GAMTININKŲ ŽYGIUS KARADAGO REZERVATE (2)

Jonas Rimantas Stonis, Andrius Remeikis

Spausdiname ištraukas iš pasakojimo apie VPU Biosistematikos tyrimų grupės ekspedicinius lauko darbus Ukrainoje, Karadago gamtos rezervate. Šiame straipsnyje minimi trumpiniai iššifruojami taip: A.R. – tai mokslo projektų vykdytojas Andrius Remeikis, J.R.S. – profesorius Jonas Rimantas Stonis, A.D. – daktaras Arūnas Diškus (apie Biosistematikos tyrimų grupę galite pasižiūrėti internete – www.life4diversity.com, o straipsnį „Krymo dienoraštis“ skaityti žurnale „Mokslas ir gyvenimas“, 2009 m. nr. 11 ir 12).

(Tęsinys. Pradžia - 17 „Šviesos“ numeryje)

Rezervato direktorė mus paminėjo geru žodžiu

Mūsų mokslo projekto partneris dr. J. Budaškinas ir rezervato direktorė dr. A. Morozova žavisi mūsų tyrimų objektu (entobiontiniais vabzdžiais), taip pat geru žodžiu paminė mūsų mokslo projektus, skirtus Amerikos faunai. Sužinoję, kad kolega Andrius šiuo metu baigia vykdyti Centrinės Amerikos faunos *Opostegidae* projektą, labai nustemba. Sakė: „O-ho-ho, kokie užmojai“. Išėiname iš kabineto pakylėti bei nešini storiausiomis knygomis ir, kas taip pat labai svarbu, jau turime raštišką leidimą dirbti įvairiose rezervato vietovėse. Čia, Karadage, be leidimo į rezervatą nė nosies neikiši. Klausiamo dr. Budaškino, kas būtų, jeigu mes nusizengtume leidimuose surašytoms instrukcijoms. Tačiau kolega šauniai paaiškina: „Oh, jūs tokie įstatymams paklusnūs, mane net stebinat. Juk čia Ukraina! Da-

ryk beveik viską ką nori...“ Tačiau mes nusprendžiame nepatikėti mūsų kolegos žodžiais ir labai griežtai laikytis visų instrukcijų bei reikalavimų. Deja, vis tiek „sudegėme“.

Kryminė piliarožė – endeminis augalas, aptinkamas tik Kryme

Per tuos melagius ir skundikus mūsų vos nesumušė

Nors apskritai Krymo kalnai yra jauni, mes vaikštome po ypač senovinės kalnodaros vietą. Pasakysime taip – jautiesi lyg Juros periodo parke. Nes pagrindiniai Karadago kalnai – tai Juros periodo ugnikalnis. Galbūt viena išpūdingiausių vietų yra Mirusysis miestas. Čia vaizduotė jaudina juodos fantastinių formų uolos, primenančios bokštus arba kolonas. Kaip tik iš čia, iš viršaus, atsiveria vaizdas į Auksinius, t. y. Šaitano (arba Pragarą) vartus. Šaitano vartai – tai jūros vandenyse stovinti uola, primenanti arką. Kai pakrantės juodi skardžiai paskęsta vakaro šešėliuose, Auksiniai vartai, esantys toliau kranto, dar būna apšviesti vakarinės saulės. Tada jų rusvai auksiškas atspalvis ryškiai kontrastuoja su tamsiomis pakrantės uolomis, ir akmeninė arka primena milžinišką aukso luitą.

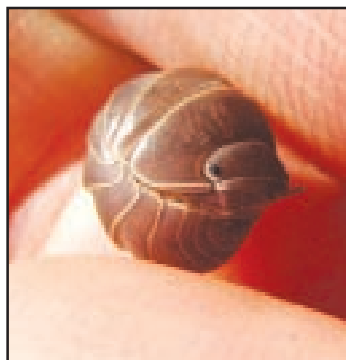
Pakeliui link Šaitano vartų susitinkame su „nelegalais“. J.R.S. baiminasi paslysti ant riedulyno ir nugarmėti į 300 m gy-

lio daubą ar net į pačią jūrą. Susiorentuoti padeda toluomoje pasirodęs ekoturistų būrys. Pasirodo, tie ekoturistų gidai yra ne tik leidimų tikrintojai (mūsų leidimą lankytis rezervate per dienos žygį patikrino gal kokius 5 kartus), bet ir skundikai. Patenkinti nusileidžiame „ožkų“ takais prie pat vakarinio rezervato pakraščio. Rezervato kordone mus sulaiko. Atleikia apsiųtojęs, kruvinais kojų pirštais, nubrodintais keliais, nubrodinta galva, suplėšytas marškiniams, peršlapęs nuo prakaito visų apsaugininkų vadas. Kad jis vyrukas rimtas, matyti ne tik iš jo stambaus sportiško sudėjimo, bet ir iš tų įtūžio putų, drimbančių jam iš burnos. Jis tik rėkia ir matyti, kad dar žodis ir tuojims muštis. Oi sudaužys mus nelaimėlius, neliks nė šlapios vietos... O už ką? Apsaugininkas kiša į akis savo pažymėjimą, liepia garsiai skaityti jo vardą ir pavardę, tvirtina, kad per mus visame Karadage kilo baisi sumaištis. Čia mes, pasirodo, kal-

ti dėl jo kraujuojančių žaizdų. Anot jo, mes lankėmės Mirusijame mieste ir dabar bus prievartauja prisipažinti. Kai J.R.S. pabando kuo mandagiau paaiškinti, jog nei to Mirusiojo miesto nežinome, nei nieko mums ten nereikia, paaiškėja dar baisesnė tiesa. Pasirodo, mes tuo lyg pasakome, kad jis aklas, nieko nemato ir dar kvailas (čia taip jis pats išvertė...). Mus turbūt tie melagiai gidai paskundė (gal jie mus supainiojo su tais „nelegalais“?). Bet esmė nuo to nesikeičia – apsaugininkas visiškai įtūžta. Staiga įvyksta stebuklas – paminėjęs dr. Budaškino (kaip mūsų kolegos) vardą, viskas pradeda slūgti. Mus pasiveda į šoną, paduodam rankas, maloniai atsisveikiname ir patraukiame link tyrimų stoties. Taip, tvarkos čia griežtos, o tada kodėl dr. Budaškinas mums sakė, kad Ukrainoje gali daryti, ką tik nori?.. O gal ir tiesa, juk paminėjęs Budaškino pavardę, mūsų priešai staiga virto draugais.

Trumpai apie Karadago biologinę įvairovę

Nors rezervatas mažytis (tik apie 20 km² sausumos), jame aptinkama 2800 augalų ir apie 5300 gyvūnų rūšių. Rezervate registruotos 859 dumblių, 380 grybų, 313 kerpių ir 76 samanų rūšys. Karadage gyvena apie 400 rūšių stuburinių gyvūnų, o tūkstantinis bestuburių sąrašas nuolatos pildosi. Mes Karadage ieškome retų arba iki šiol nežinomų vabzdžių rūšių, etanolyje fiksuojame gyvą medžiagą tolimiesiems molekuliniais (DNR) tyrimams.

Kamuolinis vėdarėlis – sausumoje gyvenantis vėžiagyvis. Išgąsdintas susisuka į kamuoliuką

Kolegai vabzdžių patelės primena gražuolę Nefertitę, o patinai – bjaurius ožius

Iki šiol į rezervatą atvyksta įvairių šalių specialistai, kurie atlieka entomologinius tyrimus ir kas kartą papildo rezervato vabzdžių sąrašą. Bene geriausiai šiame neįprasto gamtos kampelyje yra ištyrinėti drugiai. Kai kurie Karadago lankytojai dievagojasi rezervate matę kolibrių. Tačiau tai vieni iš įprasčiausių Karadago drugių – ilgaliežuviai sfinksai (paukščiai kolibriai gyvena tik Amerikos atogrąžose). Skirtingai nuo kitų sfinksų, ilgaliežuviai sfinksai aktyvūs dieną ir jie iš tikrųjų truputį primena kolibrius, nes maitinasi nektaru nenutūpdami ant augalo, o pasinaudodami ilgu straubliuku. Taip pat galima aptikti aukos betykojančių aštuonių centimetrų ilgio maldininką – rytinį šalmuotį. Pasak dr. Budaškino, šių vabzdžių patinų galvos profilis primena ožio snukį, o patelių profilis – gražiausią senovės Egipt-

Kolega Andrius – mūsų „Žvitrioji akis“, viską pamato, viską aptinka. Tik neimkite šio didelio plėšraus vabzdžio (maldininko) į rankas, jo letenėlės aštrios kaip peiliai

to laikų moterį, Egipto imperatoriene Nefertitę. Retkarčiais žolėse galima aptikti ir patį didžiausią žiogų atstovą – stepinę sagą, kurios ilgis kartais siekia iki vienuolikos centimetrų. Šie žali ar šviesiai rusvi vabzdžiai yra besparniai ir plėšrūs. Kita įdomi šių vabzdžių ypatybė – kad Karadage gyvena ir dauginasi tik sagų patelės, kurios sėkmingai apsieina be patinų.

Vasaros pradžioje, šiltais ir ramiais birželio–liepos vakarais, galima pamatyti patį didžiausią Karadago vabalą – elniaragį, 8 cm). Šie gigantiški, ragus primenančiais žandais ginkluoti patinai skraido ažuolynuose, ieško ramiai tupinčių patelių ir kartais gali netyčia išivelti į merginų, kurios vaikšto vakarais po ažuolynus, šukuosenas.

Karadage visada girdėsite cikadų dainas. Tai dideli vabzdžiai, iki 6 cm ilgio. O ant vieno medžio kartais jų gali būti dešimtims.

Rudenį visiškai subręsta paprastasis bei kryminis maldininkai. Paprastojo maldininko patelė poravimosi metu dažnai suėda patino galvą ar net dalį krūtinės, o kai meilės žaidimai baigti, tai ir visą partnerį. Tokiu būdu patelė užsigarantuoja kiaušinėlių vystymuisi būtinų mitybinių medžiagų, o patinas dėl savo palikuonių paaukoja pats save.

Saugokitės voragyvių

Ten, kur akmenynai, taip pat senuose pastatuose retkarčiais galima aptikti kryminį skorpioną. Tačiau pats stambiausias Krymo voragyvis – solpūga (*Geleodes aranooides*), kurios ilgis matuojant su galūnėmis gali siekti arbatinės lėkštelės

skersmenį. Solpūgos atrodo grėsmingai – labai plaukuotos, ginkluotos didžiulėmis aštriomis chelicėmis, tačiau nenuodingos. Pasižymi neįprastu agresyvumu. Suerzinta solpūga įsiūbuoja ant savo ilgų kojų ir šoka ant savo skriaudėjo, judindama galingas cheliceras (kurios, beje, sukelia griežiamų dantų garsą). Tačiau solpūgų nederėtų erzinti – juk jos minta ir dvėsėliena, todėl pradūrusios žmogaus odą, gali užkrėsti žaizdą.

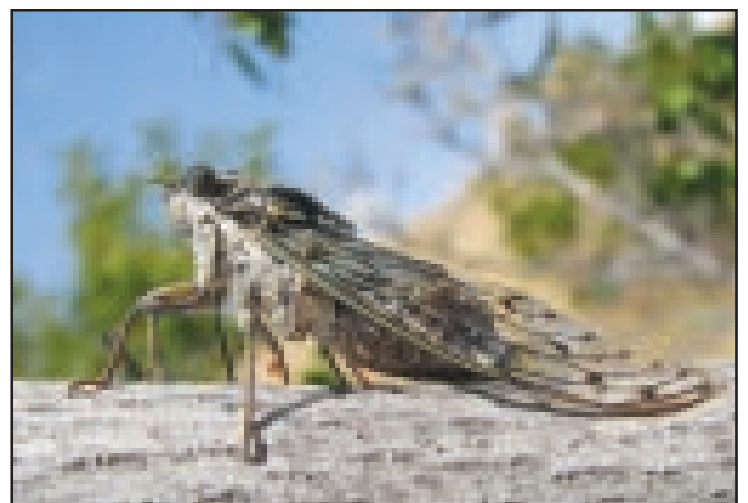
Ką daryti, jeigu įkando karakurtas?

Vorų karakurtų nuodai pasižymi nervų sistemą paralyžiuojančiomis savybėmis. Tik įkandus, pajuntamas deginantis skausmas, kuris paplinta po visą kūną. Vėliau dėl mėšlungiško krūtinės ląstos raumenų traukulių prasideda dusimas. Kitas simptomas – psichinis susijaudinimas ir protu neįveikiama mirties baimė. Kai kuriais atvejais liga tęsiasi keletą savaičių, o sunkiais atvejais mirtis ištinka per pirmąsias dvi paras dėl kvėpavimo centro paralyžiaus. Vietinis zoologas pasiūlė drastišką, bet veiksmingą būdą, sušvelninantį pasekmes, kurios gresia po karakurto įkandimo. Toje vietoje, kur įkando karakurtas, uždedami 2–3 degtukai ir padegami. Karakurto nuodai yra baltyminės kilmės. Juos karakurtas suleidžia negiliai, todėl nuodus įmanoma termiškai suardyti (baltymai koaguliuoja). Dauguma karakurtų įkanda dėl neatsargumo – žmonės netyčia basomis užmina ant voro arba neapsižiūrėję įsiauna į batus, kuriuose tūno karakurtas.

Nukelta į 3 psl. >>>

Velnio pirštas – viena išpūdingiausių Karadago uolų

Cikados yra dažnos Karadage. Jų nepalaujamos giesmės gali ir pabosti

EKSPEDICIJA

APIE GAMTININKŲ ŽYGIUS KARADAGO REZERVATE (2)

<<< Atkelta iš 2 psl.

Dažnai pats įkandimo momentas lieka nepastebėtas, pagalvojama, kad bakstelėjo koks spygliukas. Sunku suvokti, kodėl šiam mažyčiam, vabzdžiui min-tančiam vorui reikalingi tokie siaubingo stiprumo nuodai.

Nuodingų gyvačių Karadage nėra

Viena dažniausių Karadago gyvačių – kaspijinis žalčiūnas. Tai pati didžiausia Europos faunos gyvatė, net Karadage kažkada būta dvimetinių individų. Užkluptas žalčiūnas ne visada slepiasi. Atvirksčiai, dažniausiai atvėręs burną ir su švilpiančiu šnypštimu puolasi į ataką. Gali įkasti. Jau sklando legendos apie tai, kaip šie žalčiūnai persekioja pavienius gyventojus.

Vandeniniai žalčiai nenuodingi, tačiau vietiniai gyventojai juos laiko nuodingų jūrinių gyvačių gimim.

Skiautėtasis vapsvavoris daugiausia paplitęs Afrikoje, bet aptinkamas ir Karadage

Krabiniai vorai tinklų nemezga. Grobį pagauna patykoje iš pasalų

nėmis ir jų bijo. Vis dėlto nereikėtų bandyti jų gaudyti – išgąsdintas žaltys išskiria iš kloakos neapsakomai dvokiantį sekretą, kurio kvapo bus labai sunku atsikratyti. O jeigu roplys užklumpamas netikėtai ir jam pastojamas kelias atsitraukimui, jis persivers savo ryškiai juodai oranžiniu pilvu į viršų ir apsimes negyvu. Kad tai atrodytų dar tikroviškiau, pravers burną ir net išmes liežuvį.

Pabrėšime, nuodingų gyvačių Karadage nėra. Vienintelė Krymo pusiasalio nuodinga gyvatė – stepinė angis – dažna lygumose bei pasitaiko kalnuose, tačiau sausoje priekrantės zonoje neaptinkama.

„Šerifas“ mums buvo geras

Šiandien užsigėdėme neįmanomo – patekti į šiuo metu visi-

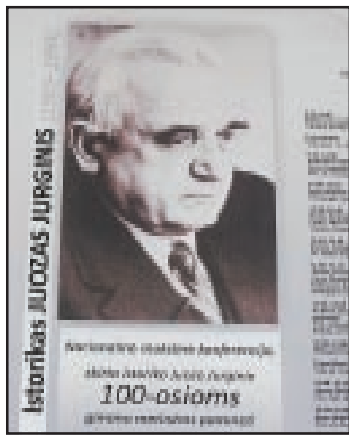
kai uždraustą rezervato zoną. Kolega A.D. pageidauja, kad kuo daugiau būtų surinkta gyvos medžiagos molekuliniams (DNR) tyrimams. Nusileidę žemyn į žemutinį kardoną, pamatome tikrų tikriausią Amerikos vesternų šerifą: rūstus veidas, plačiabrylė skrybėlė, diržas su blizgančia sagtimi ir visokie žetonai, bylojantys, kad „aš čia vadas“. „Šerifas“ reikalauja su juo kalbėtis tik oficialiai ir nerodo mums jokio draugiškumo. Bet ką jūs galvojate?.. „Šerifas“, paklausinėjęs apie mūsų kilnius tikslus, atveria geležinius vartus ir leidžia mums be direktorės leidimų savarankiškai lankytis uždraustoje teritorijoje: „Jūs gi, entomologai, svarbų darbą darote rezervatui, todėl eikite ir būkite ten, kiek tik norite!“.

Nuotraukos – J. R. Stonio

DRĄSA, ATVIRUMAS, IŠMINTIS

Romualdas Saulius

Istorijos fakultetas surengė nacionalinę mokslinę konferenciją, skirtą istoriko Juozo Jurginio 100-osioms metinėms paminėti.

Mokslininkų pranešimuose, amžininkų prisiminimuose išliko išskirtiniai Juozo Jurginio asmenybės bruožai, daugiašakė mokslinė veikla, jo ir istorinės edukacijos perspektyvos Lietuvoje.

Profesorius Liudas Truska, prisimindamas savo pirmuosius žingsnius į istorijos mokslo pasaulį, apie savo darbo dešimtmečio vadovą kalba kaip apie atvirą, drąsų ir išvalgų žmogų, kuriam nesvetima buvo ir klysti labai sudėtingu ir prieštaringu Lietuvos istorijos genocido laiku.

Juozo Jurginio, kaip jaunųjų mokslininkų mokytojo, išskirtinis bruožas buvo jo atvirumas, principingumas, diskusijų pomėgis, nepakantumas diletantizmui, lėkštumui, tada vyravusiam prisi-taikėliškumui ir neišmanymui. Jis

aršiai ir atvirai nekenė mokslo rusinimo politikos, demagogijos, šantažo, nacionalinių kadru persekiojimo. Tai J. Jurginis tuometiniame Lietuvos istorijos institute stalinizmo griūtis metais suformavo mokslui tinkamą istorikų kolektyvą, nors jis pats priklausė komunistų avangardui ir kai kada propagavo jų idėjas. Tačiau greitai suvokęs pražūtingas pasekmes, pakeitė pasaulėžiūrą ir išliko nuoširdus Lietuvos patriotas. Kitas bruožas – principingas laisvamanis, nemėgo klerikalizmo, dažnai pasisakydavo prieš perdėtą etnologijos aukštumą. Anot pašnekovo, J. Jurginiui buvo būdingas kritiškumas, bet po kurio laiko jis pakeisdavo nuomonę apie jaunus mokslininkus, išdrįsdavusius ir nepritari sovietinėms istorijos koncepcijoms.

?????

1000 ANGELŲ LIETUVAI

(Meninė akcija Lietuvos valstybės vardo paminėjimo tūkstantmečiui)

Ši kūrybinė iniciatyva vieni-ja Lietuvos mokslievius bei jų dailės ir technologijų mokytojus, dailę ir technologijas studijuojančius studentus bei jų dėstytojus, tekstilės meno mėgėjus bei profesionalus. Gruodžio mėn. LDS Vokiečių g. Dailės galerijos vitriną papuošė 1000 baltų vilnionių angelų (kiekvienas angelas pažymėtas jį sukūrusio autoriaus vardu).

Ši Kalėdinė iniciatyva – mūsų dovana vilniečiams, miesto svečiams ir visai Lietuvai.

Angelas – tai gėris ir atgaila, grožis ir dora, tiesa ir meilė, tikėjimas ir viltis. Tikimės, kad 1000 rankomis kurtų unikalių baltos vilnos angelukų nušvitusių Dailės galerijos vitrinose, praskaidrins niūrią žiemos nuotaiką ir sušildys visų širdis.

Akcijos dalyviai:

Vilniaus dailės akademija
Vilniaus Pedagoginis universitetas,
Vilniaus vaikų ir jaunimo klubas „Lakštingala“
Viršuliškių vid. mokykla,
Kaišiadorių rajonas, Žiežmarių vidurinė mokykla,
Vilniaus Genio pradinė mokykla
Vilniaus Simono Daukanto gimnazija

POLEMIKA

PROTĖVIŲ METRAŠTĮ PASKLAIDŽIUS

Juozas Skomskis

Pokalbis su sociologu, profesoriumi Romualdu Grigu, dalyvavusiu INIT televizijos Kauno laidose, kuriose buvo pateikta naujų tautos kilmės idėjų.

– *Tapau istorinio mąstymo perversmo liudininku ir dalyviu, – sako pašnekovas.*

Jūratė Statkutė de Rosales: „Mes, lietuviai, esame vieninteliai nenutautėję palikuonys seniausios pasaulio tautos“.

Tai nauja ne tik Lietuvos mas-tu, bet ir Europos civilizacijos horizontuose. Faktas susijęs su įvairiomis kalbomis pasirodžiusia aštuoniasdešimtmetės Venesuelos demokratinių jėgų žurnalo vyr. redaktorės Jūratės Statkutės de Rosales monografija „Los Godos“ (1998). Joje autorė apstulbino ispanokalbę, anglakalbę visuomenę įrodymais, grindžiamais įvairiais metraščiais, pradedant Herodotu. Tačiau svarbiausia – ji interpretuoja Ispanijos karaliaus Alfonso X Išmintingojo, gyvenusio XIII amžiuje, savo protėvių aisčių kroniką, surastą Karakaso bibliotekoje. Čia jis teigia, kad net jo senelė važiuodavo į Prūsiją aplankyti šventųjų vietų. Be to tvirtinama, jog VI – VII šimtmečiais vakariniai gudai, gyvenę nuo Vyslos iki Uralo, buvę ne germanų, bet aisčių – lietuvių, latvių, prūsų bei kitų baltų genčių – protėviai. Jie atkeliavo į Ispaniją, transformavo lotynų kalbą pagal aisčių tarseną ir padarė didžiulę įtaką ne tik ispanų kalbai, bet ir kultūrai, suformuodami kilmingųjų sluoksnį. Ir dabar Lotynų Amerikoje kilmingųjų sluoksniui vadinami gudais, sako pašnekovas.

Šią Jūratės Statkutės de Rosales viziją netikėtai aprobavo dabartinio JAV prezidento Barako Obamos patarėjas, garsus istorikas, profesorius Morero, pats susiradęs monografijos autorę, inicijavęs stipendijos įsteigimą Amerikos universitetuose problemai nagrinėti. Versija sudomino ir Venesuelos Istorijos akademijos pirmininką Moron, anksčiau analizavusį Alfonso X Išmintingojo kroniką. Jų teiginiai buvo įrašyti į video kasetes ir demonstruoti INIT televizijos kanalo laidose, kurių dalyviais buvo profesorius Romualdas Grigas ir Jūratė Statkutė de Rosales. Pastaroji, kaip naujo leidinio „Senasis aisčių giminės

metraštis“ autorė, kuriame pateikiami Ispanijos karaliaus Alfonso X Išmintingojo kronikos tekstai bei jų interpretacijos jau lietuvių kalba.

Siūloma taisyti Europos imperijų istoriją

Idėja visiškai nauja. Stebina tai, kad įrodoma, jog mūsų gimn-aičiai aisčiai (Aušriniai gudai), nugalėję Romos imperiją, perėjo visą Italiją. Profesorius Romualdas Grigas pasakoja apie ost gudų, germanų sąsajas ankstyvaisiais amžiais, kalbų formavimosi peripetijas; aisčių, prūsų sąlyčius; kaip vietoj gudų atsirado gotų interpretacijos; apie dabartinius Ispanijos ost gotus bei vest gotus, iki šiol vadinamus vese gudais, (vakaro gudais). Visa tai perša netikėtą požiūrį į mūsų kilmės teorijas, tarp kurių egzistuoja abejotinų teiginių, jog lietuviai yra slavų kilmės. Deja, slavai formavosi priekarpės teritorijose daug vėliau. Todėl visiškai racionali Venesuelos Istorijos akademijos pirmininko Moron idėja ištaisyti Europos imperijų istoriją. Tą patį išpareigoja ir JAV prezidento patarėjas Morero, reikalaujantis peržiūrėti Europos civilizacijų dėstymą universitetuose.

Su naujovėmis turime elgtis atsargiai ir atsakingai

„Mes prarandame jaunimo dalį. Globalizacija, emigracija naikina ryšį su protėvių žeme. Todėl šis dvasinis kapitonas gali būti pravartus bent kiek gražinti tai, kas prarandama. Nesistengti suniekti ir apdarabstyti purvu faktų, kurie liudija mūsų tautos turtingą istoriją“.

Nauja idėja, pasak pašneko-vo, buvo nujausta, teikianti naujų pakylėtųjų ir impulsų. Ji ypač aktuali, kai valstybėje tarpsta politinė ir kultūrinė sumaištis, kai tautą stengiamasi nutautinti, lietuvius stengiamasi paversti kosmopolitais, bendraeuropiečiais, kai skatinama prievartinė emigracija iš tėvynės ir nukirsti tautiškumo bei patriotiškumo šaknis. Siūloma sutelkti jėgas problemai analizuoti, Mokslų akademijos sistemoje organizuoti tęstinį seminarą diskutuotiems idėjoms svarstyti. Reikia išjudinti visuomenės sąmonę, skatinti ją priimti naujoves, ugdyti tautos atminimą, – viliasi socialinės organizacijos tyrėjas, naujos humanitarinės tautotyros krypties formuotojas profesorius Romualdas Grigas, jau parengęs pokalbių ciklą Lietuvos radijo bei INIT televizijos žiniasklaidai.

UŽUOJAUTA

MIRUS ILGAMETEI GAMTOS MOKSLŲ FAKULTETO BOTANIKOS KATEDROS PROFESOREI ELENAI ŠAPOKIE-NEI UŽJAUČIAME ŠEIMOS NARIUS IR ARTIMUOSIUS.

GMF Botanikos katedros darbuotojai